

Богдан Деревянко
головний науковий співробітник
відділу міжнародного приватного права
Інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака
НАПрН України, д.ю.н., професор

УРЯТУВАТИ БОРЖНИКА ЧИ ЛІКВІДУВАТИ БАНКРУТА: ДОСВІД АНГЛІЇ, НІМЕЧЧИНИ ТА ФРАНЦІЇ¹

Нещодавно під час роботи уночі над статтею з проблематики банкрутства через втому від українського сьогодні на кілька секунд заснув прямо за комп'ютерним столом. І за цей короткий час у голові закарбувалася фраза немов із Всесвіту: «Як квітка на Місяці – одинока і нежива». Цю незвичну алегорію я відніс на рахунок підприємства, стосовно якого відкрито ліквідаційну процедуру за нормами Кодексу України з процедур банкрутства. Доведене усіма учасниками процедур банкрутства до ліквідації підприємство залишається самотнім і непотрібним нікому, приреченим на знищення та зникнення із правового поля держави і спроможним лише на неповне відшкодування кредиторської заборгованості незначній частці кредиторів. По суті таке підприємство уже можна вважати неживим. Складно уявити стан власників майна чи корпоративних прав цього підприємства, його керівників та звичайних працівників, викликаний дванадцятимісячною (за нормами Кодексу) агонією свого підприємства, помноженою на негаразди воєнного стану...

У відносинах неспроможності основним інтересом має бути публічний інтерес, спрямований на відновлення платоспроможності боржника і збереження господарюючого суб'єкта. Однак приватний інтерес – погашення зобов'язань кредиторів – не зникає, а враховується у вигляді спільного інтересу. Якщо приватний інтерес ігнорується, то втрачається зміст відносин неспроможності, бо тоді держава устанавлює заборону на банкрутство. Якщо ж надати свободу приватному інтересу, то постраждають економіка і кредитори. Отже, публічний і приватний інтереси мають підпорядковуватися спільному інтересу [1, с. 14]. Виходячи із цього у ліквідаційній процедурі превалює приватний інтерес кредиторів. Усі заходи, спрямовані на відновлення платоспроможності боржника,

¹ рецензія на монографію: Поляков Р.Б. Порівняльно-правовий аналіз процедури банкрутства (неспроможності) в Україні, Англії, Німеччині та Франції: монографія. К.: Юридичне видавництво «Право України», 2024. 568 с.

а отже і на забезпечення та реалізацію публічного інтересу, результату не дали [2, с. 102-103]. Така ситуація є прикрою і небажаною для будь-якої країни, і втричі небажаною для країни, яка перебуває у стані війни із більшим за площею та кількістю населення ворогом, адже кожне врятоване від банкрутства підприємство – допомога захисникам і державі.

Українське законодавство про банкрутство є дуже молодим у порівнянні із законодавством Англії, Німеччини та Франції. Тут мається на увазі не тільки сучасне законодавство Великої Британії, Англії, ФРН та Франції, але і законодавство тих країн і земель, які 500, 1000, 1500 років тому входили до складу цих держав або їх об'єднань чи земель (наприклад, німецьких держав і німецьких земель) і вже мали досить розвинене законодавство про банкрутство, імплементоване або запозичене із досвіду Стародавнього Риму, яке на умовні 500-ті роки нашої ери уже мало тисячолітній досвід спроб і помилок, змін і повернень назад, реформування й оновлення, руху уперед і розвитку. Усі сучасні процедури та інститути банкрутства мають давньоримське походження [3, с. 10-37]. Відповідно, ті країни, які взяли за основу результат тисячолітнього досвіду інших (Англія, Німеччина, Франція та деякі інші), по суті виграли цю тисячу років для себе, позбувшись потреби набивати гулі у тих місцях, в яких їх раніше уже набивали давні римляни. Але ж від імплементації законодавства Давнього Риму про банкрутство центрально- і західно-європейськими державами до сьогодні пройшло ще близько 1500 років, протягом яких кожна із держав-запозичниць розвинула й удосконала під власні потреби й особливості отримані на початку норми права, знання і досвід. Тому країнам із скромнішою і меншою за тривалістю історією правового забезпечення конкурсного процесу і процедур банкрутства варто вивчати досвід у цьому таких країн, як Англія, Німеччина та Франція із перспективою запозичення найбільш прогресивних положень у їхньому праві та законодавстві, аніж кидатися у крайнощі – звертатися до давньоримських першоджерел як мінімум 1500-річної давнини або з нуля самотужки «вигадувати велосипед». Саме такий шлях – порівняльний аналіз досвіду Англії, Німеччини та Франції із можливістю запозичення його прогресивних напрацювань пропонує пройти Україні за підсумками монографії «Порівняльно-правовий аналіз процедури банкрутства (неспроможності) в Україні, Англії, Німеччині та Франції» Р.Б. Поляков [4].

Під відносинами банкрутства у монографії розуміються відносини, безпосередньо пов'язані зі справою про банкрутство; які носять публічний характер; суб'єктами яких виступають одноосібно єдиний неплатоспроможний боржник (юридична або фізична особа) та необмежене коло кредиторів, які мають спільний правовий зв'язок у вигляді грошових вимог до боржника, а у випадках,

передбачених законом, також інші процесуальні фігури; які стосуються всього майна боржника та спрямовані на спільне (конкурсне) погашення цих вимог, що мають, як правило, обмежену простором України сферу дії та регулюються комплексом матеріальних і процесуальних норм [4, с. 31-32].

Автором порівняно вплив основних принципів відносин банкрутства (неплатоспроможності) на учасників процедур банкрутства в Україні та Англії, Німеччині, Франції, зокрема принципу всеспільності – принципу, за яким спільність кредиторів в універсальному судовому провадженні за допомогою арбітражного керуючого та під судовим наглядом має право задовольнити відповідно до черговості та привілеїв свої заявлені та визнані судом вимоги за рахунок спільного майна, відступленого їхнім спільним боржником та включеного до конкурсної (ліквідаційної) маси [4, с. 53], а також принципу добросовісності [4, с. 54-57], принципу пріоритету процедури санації для юридичних осіб та реструктуризації боргів для фізичних осіб [4, с. 57-59], принципу економічності [4, с. 59-60].

Р.Б. Поляковим зроблено висновок стосовно існування галузі законодавства про банкрутство (неплатоспроможність) як об'єднання взаємопов'язаних законодавчих актів, зокрема й кодифікованих, що мають спільний предмет правового регулювання відносин, пов'язаних із неплатоспроможністю суб'єктів права [4, с. 109], із чим слід погодитися, оскільки могли бути сумніви стосовно існування галузі права, а стосовно існування галузі законодавства сумнівів виникати не повинно. Важливішими треба визнати висновки і практичні пропозиції щодо удосконалення правового забезпечення процедури досудової санації як єдиної превентивної процедури запобігання банкрутства в Україні [4, с. 110-133], завдяки чому певна кількість боржників може відновити платоспроможність до відкриття провадження у справі про банкрутство; а також - аналіз превентивних процедур в Англії як виду реабілітаційних процедур, зокрема процедури реструктуризації як аналогу української процедури санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство і судової санації [4, с. 133-151]; - аналіз превентивних процедур у Німеччині – 1) конкурсного плану або інституту конкурсних угод, що вибудований на основі конкурсного процесу Стародавнього Риму, де існували такі інститути, як «*manus injecto*» та «*patres secare*», а також є певним аналогом добровільної угоди боржника в Англії, досудової санації та нині нечинної спеціальної мирової угоди у справі про банкрутство в Україні, процедури примирення (*la conciliation*) за правом Франції; 2) процедури самоуправління – певного аналогу процедури реструктуризації (*administration*) в Англії, адже в обох випадках наявні окремі конкурси з власними особливостями, які виступають альтернативою процедурі неспроможності, тому є

превентивними процедурами [4, с. 151-184]; - аналіз превентивних процедур Франції – процедури санації за клопотанням платоспроможного боржника, природа якої відповідає природі процедури санації до відкриття провадження у справі про банкрутство в Україні; - процедури тимчасового (ad hoc) мандата, що являє собою превентивну процедуру, яка доступна платоспроможним боржникам та уособлює медіацію; - процедури примирення, що являє собою певний аналог мирової угоди у процедурі неспроможності [4, с. 184-198].

Заслугує на підтримку побудова автором розділу, присвяченого аналізу основних етапів судового провадження при розгляді справи про банкрутство (неспроможність) за правом України, Англії, Німеччини та Франції. Так, послідовно розкривається порядок проведення та особливості підготовчого засідання у справі про банкрутство (неспроможність) за правом України [4, с. 205-225], за правом Англії [4, с. 225-254], за правом Німеччини [4, с. 254-263], за правом Франції [4, с. 263-274]; так само – порядок проведення та особливості попереднього засідання у справі про банкрутство (неспроможність) за правом України [4, с. 274-298], за правом Англії [4, с. 298-304], за правом Німеччини [4, с. 304-313], за правом Франції [4, с. 313-322]; так само – порядок проведення та особливості підсумкового засідання у справі про банкрутство (неспроможність) за правом України [4, с. 322-344], за правом Англії, Німеччини та Франції в одному підрозділі [4, с. 344-347]. Така структура проведення досліджень дозволила максимально ефективно порівняти особливості законодавства і практики його застосування у окремо у межах кожного з основних етапів судового провадження при розгляді справи про банкрутство.

Важливим з точки зору сьогоденної глобалізації, фінансової і промислової інтеграції у межах різних галузей і секторів економіки, країн і регіонів світу виглядає присвячення автором великого розділу аналізу процедури транскордонного банкрутства (неспроможності) [4, с. 358-488] із розбивкою такого аналізу за правом Англії [4, с. 391-422], за правом Німеччини [4, с. 422-437], за правом Франції [4, с. 437-453], за правом України [4, с. 453-481]. Підсумком проаналізованого у цьому розділі монографії емпіричного матеріалу є обґрунтування необхідності для України запозичити досвід застосування теорії територіалізму, який має місце у Франції, Англії та Німеччині, впровадивши його в національне законодавство про банкрутство; пропозиція для України з набуттям членства в ЄС застосовувати територіальний підхід щодо третіх країн – нечленів ЄС, який наразі наявний у Франції та Німеччині [4, с. 486-487] та ін.

У контексті потреби у захисті підприємства від банкрутства, враховуючи наявність більш ніж однієї превентивної процедури за правом Англії, Франції та Німеччини, автором запропоновано запозичити Україною дещо видозмінену

процедуру самоуправління, використовуючи досвід Німеччини: додати до Кодексу України з процедур банкрутства статтю 51 «Процедура самоуправління» [4, с. 181-184].

Повертаючись до алегорії з безнадійно помираючим підприємством, стосовно якого відкрито ліквідаційну процедуру, потрібно підтримати автора у потребі імплементації зарубіжного досвіду в частині розвитку механізмів санації. Квінтесенцією монографічного дослідження може бути фраза автора, наведена у статті в зарубіжному журналі і замаскована нам десь у середині монографії: «Варто також відзначити практичну ефективність тріади процедур у французькій процедурі неспроможності, оскільки надання боржнику доступу до процедури судової санації до моменту настання його неплатоспроможності, а саме за наявності його низької ліквідності, як убачається зі статистичних даних, дає змогу «врятувати життя» компанії» [5, р. 235; 4, с. 264]. Тобто «врятувати від смерті квітку» можна, не випускаючи її у безжиттєвий безкисневий простір, а врятувати підприємство (компанію) можна, не доводячи його до ліквідаційної процедури...

Рецензована монографія Р.Б. Полякова «Порівняльно-правовий аналіз процедури банкрутства (неспроможності) в Україні, Англії, Німеччині та Франції» підготовлена з використанням спеціального понятійно-категоріального апарату, яким вирізняються не просто господарсько-процесуальні відносини від господарсько-правових (процесуально-правові від матеріально-правових), а відносини у процедурах банкрутства від господарсько-процесуальних відносин. Автором уміло застосовано значну кількість методів і способів проведення наукових досліджень, що дозволило досягти поставленого перед собою результату. Заслугує на повагу аналіз оригінальних першоджерел проблематики конкурсного процесу або процедур банкрутства Великої Британії, окремо Англії, Німецьких земель і держав, окремо ФРН, Франції. Автором використані оригінали старовинних книг, яких у бібліотечних фондах залишилося одиниці і які були дбайливо оцифровані для майбутнього покоління. Це дало йому можливість «зазирнути в давнину» та знайти і вперше перекласти потрібну інформацію з першоджерела українською мовою. Причому деякі книги були написані з використанням латинської абетки Нового часу чи готичного шрифту [4, с. 12].

Сформульовані висновки і пропозиції, придатні для імплементації в українському праві та законодавстві, можуть сприяти пришвидшенню провадження у справі про банкрутство, підвищенню питомої ваги врятованих від ліквідації за допомогою ефективного застосування санаційних заходів боржників, максимальному задоволенню вимог кредиторів.

Підготовлена Р.Б. Поляковим монографія «Порівняльно-правовий аналіз процедури банкрутства (неспроможності) в Україні, Англії, Німеччині та Франції» є вдалим прикладом правової компаративістики і закриває значну кількість прогалин господарсько-процесуальної науки в частині знань про формування, розвиток, удосконалення і сучасний стан права і законодавства трьох великих держав із розвиненою посткапіталістичною економікою.

Монографія може бути корисною для студентів, аспірантів, молодих і досвідчених вчених, викладачів юридичних дисциплін, адвокатів, суддів, арбітражних керуючих, представників виконавчих і правоохоронних органів, законотворців та усіх, хто цікавиться проблематикою господарського права та господарського процесу, міжнародним правом і законодавством, конкурсним процесом та регулюванням відносин між учасниками процедур банкрутства. Наведені у монографії авторські міркування, висновки і пропозиції крім розширення світогляду читачів можуть бути основою подальших наукових досліджень відносин між учасниками конкурсного процесу і процедур банкрутства в Україні і за кордоном.

Література:

1. Поляков Б.М. Правові проблеми регулювання неспроможності (банкрутства): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Б.М. Поляков; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2003. 36 с.
2. Богатир В.К. Ліквідаційна процедура – заключна процедура у справах про банкрутство: монографія. В.К. Богатир; за ред. докт. юрид. наук, професора Б.В. Деревянко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 210 с.
3. Поляков Р.Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ: Юрид. вид-во «Право України», 2023. 472 с.
4. Поляков Р.Б. Порівняльно-правовий аналіз процедури банкрутства (неспроможності) в Україні, Англії, Німеччині та Франції: монографія. К.: Юридичне видавництво «Право України», 2024. 568 с.
5. Poliakov R., Kulinich T., Vechirco I., Lavrov R. Impact of Profitability of Ukrainian Enterprises on Their Bankruptcy. *Montenegrin Journal of Economics*. 2024. No. 2. Vol. 20. P. 235.